

Nena Židov: *Rovaši: zbirka Slovenskega etnografskega muzeja.* Ljubljana: Slovenski etnografski muzej, 2010, 212 str.: ilustr. (Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja; 11)

Kot enajsti v nizu knjižne zbirke Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja je v letu 2010 izšel zvezek z naslovom *Rovaši*. Knjižna zbirka je nastala v času, ko SEM še ni imel stalne razstave, na kateri bi lahko predstavil svoje zbirke. Zdaj sicer lahko vidimo del zbirke rovašev na prvi stalni razstavi *Med naravo in kulturo*, del pa jih je še vedno v muzejskem depoju. Tako monografija dopolnjuje predstavitev rovašev na razstavi in pogloblja vedenje o tem zanimivem predmetu.

Avtorica dela je dr. Nena Židov, muzejska svetovalka in kustodinja za socialno kulturo v Slovenskem etnografskem muzeju. Tudi s tokratnim delom je ostala zvesta področjem, s katerimi se tudi sicer največ ukvarja – poleg ljudske in alternativne medicine je to tudi področje ljudskega prava in šeg.

Kot ugotavlja avtorica, rovaše v veliki meri povezujemo z evropsko kmečko kulturo 19. in začetka 20. stoletja. Že na začetku svojega dela nas seznanjajo, da se neke vrste rovaši v obliki zarez na kosteh pojavijo že pred 30 in več tisoč leti v preteklosti, kot univerzalna potreba po zapisovanju oz. zapomnitvi podatkov. Druga podobna oblika "zapisovanja" je bilo označevanje z vozli, ki je bilo ravno tako splošno razširjeno. Osnovna delitev rovašev je delitev na enodelne in večdelne. Večdelni rovaši so razvojno nekoliko mlajši in so se v Evropi uveljavili v srednjem veku. Z enodelnimi so si navadno pomagali pri štetju, dvodelni pa so ob tem še preprečevali goljufigo. Avtorica nas v posebnem poglavju seznanjajo z izvorom besede rovaš, s poimenovanji rovašev v drugih jezikih in z različnimi poimenovanji na Slovenskem (rovaš, rabuš, roš, škontin ...). V rovaše, ki so bili navadno izdelani iz mehkih vrst lesa, so vrezovali razne znake. Ti so lahko imeli osebni ali lokalni pomen in so se od predela do predela razlikovali. Najbolj razširjen je bil znak I, ki je največkrat označeval število 1. Med pogostejše sodijo še V ali Λ (največkrat za število 5) in X (največkrat za število 10). Kot dokaz, da so rovaši

res univerzalen pripomoček, nam avtorica ponazori z nekaj primeri njihove uporabe zunaj Evrope, praktično s primeri z vseh kontinentov.

V Evropi so bili rovaši v uporabi vsaj od srednjega veka, poznali pa so jih v Angliji, Franciji, Italiji, Nemčiji, Avstriji, Švici, v skandinavskih deželah, na Madžarskem, med slovanskimi narodi ... Imeli so različne vloge. Poznamo davčne rovaše, s katerimi so zapisovali različne dajatve; rovaše za označevanje opravljenega dela; rovaše kot potrtilo za prevzeto blago; rovaše za zapisovanje dolga; pastirske rovaše, ki so označevali lastništvo in število živine in drobnice v čredi ter količine pridobljenega mleka, sira, masla itd.; vozniske rovaše, ki so označevali število voženj oz. količino prepeljanega blaga; šteвне rovaše, ki so označevali zgolj količino (žita, grozdja, oljk ...), in druge rovaše, recimo za merjenje količine izkopane rude, za določitev zaporedja opravljanja raznih skupnih opravil (nočna straža, skrb za vaškega pastirja, nošenje križa na procesiji ...). Nekateri raziskovalci štejejo med posebne oblike rovašev tudi lesene koledarje ali pratike.

344

Medtem ko gre pri rovaših iz zbirke SEM predvsem za predmete, ki so imeli zgolj funkcijo nosilca zapisanih podatkov, pa ponekod drugje lahko predstavljajo tudi svojevrsten izraz ljudske umetnosti. Takšni so recimo mlekarski rovaši iz Švice (fotografija str. 43), ki so na enem koncu umetelno izrezljani.

Uporaba rovašev na Slovenskem je bila podobna kot drugod po Evropi. Njihova uporaba je začela upadati konec 19. in v začetku 20. stoletja. Do danes se jih je ohranilo razmeroma malo, pa tudi s strani slovenske etnologije so bili razmeroma slabo raziskani. Nasledniki rovašev za označevanja opravljenega dela so bili špani. Špan je bila kovinska ploščica z luknjico, tako da se jih je več dalo nanizati na vrstico ali žico. Bili so različnih oblik, glede na to, kolikšen del opravljenega dela so predstavljali (kvadrat – cel dan, trikotnik pol dneva ...). Na špan so bile vsekane ali vtisnjene gospodarjeve začetnice in hišna številka. Plačilo opravljenega dela na podlagi izstavljenih španov je bilo lahko v dobrinah ali v denarju. Še ena oblika rovašev so bili kovinski roši. Roši so se vedno uporabljali v dvojnikih. Eno ploščico je prevzemnik blaga (obrtnik) privezal na prejeta blago, drugi del pa je dobil lastnik kot potrtilo, da je oddal blago in da je ob prevzemu točno vedel, katero je njegovo. Roši so bili za večkratno uporabo.

Celotno besedilo je prevedeno v angleščino, popestrjeno pa je tudi s slikovnim gradivom. Sledi seznam virov in literature ter katalog. V slednjem je podrobno, s fotografijo, opisom in merami, predstavljenih 46 rovašev, 125 rošev in 12 španov iz zbirke Slovenskega etnografskega muzeja.

Delo *Rovaši* celo marsikomu v stroki razkrije veliko neznanega, predvsem pogled v bolj oddaljeno preteklost pa tudi pogled v bolj oddaljene predele sveta, kjer rovaši prav tako niso bili neznani. Očitno je bila potreba po zapisovanju oz. zapomnitvi podatkov res ena od univerzalnih potreb človeštva. Avtorica v zaključku ugotavlja, da so bili rovaši povezani z razvojem števil in štetja ter da so bili v nekaterih obdobjih in krajih celo del uradnega prava (najdemo jih celo v angleški kraljevi zakladnici), od koder so se preselili v t. i. ljudsko pravo. Nadomeščali so računala, potrdila, dobavnice, račune, poslovne knjige in pogodbe. In če so, kot navaja avtorica, tudi sodobne kreditne kartice na neki način rovaši, na katerih so dolгови zapisani digitalno, mar niso potem garderobne številke oz. ploščice, ki jih dobimo, ko oddamo oblačilo v garderobo, neke vrste roši? Naše oblačilo

dobi ploščico s številom, mi pa njen dvojnik, s katerim ob prevzemu dokažemo lastnino oblačila (podobno v čistilnici itd.). Kljub temu, da rovašev danes ne uporabljamo več, se je v slovenskem jeziku ohranilo kar nekaj fraz povezanih z njimi, predvsem v smislu rovaš – račun ali dolg: smejati se na njegov rovaš, pil je na rovaš ...

Monografije iz zbirke Knjižnica Slovenskega etnografskega muzeja so dobrodošle tudi kustosom etnologom v manjših muzejih oz. njihovih kustodiatih za etnologijo, kjer hranimo podobne zbirke. Vse prepogosto pa je naše delovno področje tako široko, da “na rovaš” te širine trpi globina poznavanja posameznega področja. V Belokranjskem muzeju v Metliki na primer prav tako hranimo zbirko rovašev, in sicer iz več belokranjskih vasi oz. nekdanjih soseskih zidanic, kjer se je njihova uporaba ohranila najdlje na slovenskem ozemlju, saj jih soseska zidanica v Draščičih uporablja še dandanes.

Delo *Rovaši* Nene Židov je sicer znanstvena monografija, zlasti kataloški del pa je prav gotovo zanimiv tudi za širšo javnost, ki rovaše verjetno pozna samo še iz pregovorov in prilik.

345

Anita Matkovič

Barbara Sosič (ur.): Škedenjski etnografski muzej/Il museo etnografico di Servola. Ljubljana: Slovenski etnografski muzej; Trst: Škedenjski etnografski muzej, 2009, 228 str.: ilustr. (Zbirka s te ali one strani?/Collezioni di qua o di là del confine?)

Slovenski etnografski muzej je v sodelovanju z raziskovalnimi in s kulturnimi ustanovami Slovencev, ki živijo zunaj meja Republike Slovenije, leta 2009 izdal že četrto dvojezično publikacijo iz Zbirke s te ali one strani? oziroma tretjo o muzejskih zbirkah Slovencev v Italiji. Doslej so izšli naslednji katalogi zbirk “z one strani”: leta 2002 *Muzej Ricmanje/Il museo di San Giuseppe della Chiusa*; leta 2003 *Muzej Kraška hiša v Repnu/Il museo della casa carsica di Repen*; leta 2004 pa *Narodopisna zbirka Slovenske prosvetne zveze v Celovcu/Die volkskundliche Sammlung des Slowenischen Kulturverbandes in Klagenfurt*. V njih so v dveh jezikih predstavljene etnološke zbirke predmetov, zbranih v krajih, kjer v Italiji in Avstriji živijo Slovenci.

Knjižna zbirka Zbirke s te ali one strani je odgovor na leta 2000 izraženo željo vodje tržaške Narodne in študijske knjižnice Milana Pahorja in etnologinje Martine Repinc po strokovni pomoči Slovenskega etnografskega muzeja pri obdelavi muzejskih zbirk na njihovem območju. Kot je v svojem prispevku o ohranjanju dediščine Slovencev v Italiji zapisala sourednica pričujoče publikacije Polona Sketelj, so splošni cilji takrat zastavljenega projekta ureditev muzejskih zbirk, njihova objava v knjižni obliki in ustrezne javne predstavitve. Čeprav je Slovensko etnološko društvo Uradu za Slovence po svetu na Ministrstvu za zunanje zadeve Republike Slovenije posredovalo konkretno pobudo za sofinanciranje ustrezno usposobljenega strokovnjaka, ki bi bil odgovoren za uresničevanje nalog varstva premične kulturne dediščine v muzejih, ki so jih ustanovili